

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Normative begrundelser for flere kvinder i lokalpolitik

mindre kvindevenlig politik, dårlig ressourceudnyttelse eller uretfærdighed?

Borchorst, Anette

Publication date:
2008

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Borchorst, A. (2008). *Normative begrundelser for flere kvinder i lokalpolitik: mindre kvindevenlig politik, dårlig ressourceudnyttelse eller uretfærdighed?*. Paper præsenteret ved NOPSAs konference, Tromsø, Norge.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

XV NOPSA, konference
Tromsø, 5.-9. august 2008
Workshop 16: Politik och könsrelationer I förändring

**Normative begrundelser for flere kvinder i lokalpolitik:
Mindre kvindevenlig politik, dårlig ressourceudnyttelse eller uretfærdighed?**

Anette Borchorst

Igangværende arbejde, citer ej.

Paperet rummer den teoretiske del af en artikel, der beskæftiger sig med diskursive strategier i forhold til kønsbalance i dansk lokalpolitik samt et afsnit om den danske kontekst. Analysen skal publiceres i en antologi anledning af 100 års jubilæet for danske kvinder kommunale valgret. Den empiriske analyse fokuserer på tre strategiske kommunalvalgskampagner i 1970, 1985 og 2005.

Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold
Aalborg Universitet
Fibigerstræde 2
9220 Aalborg Ø
Danmark
ab@ihis.aau.dk

"Hvorfor, hvorfor, hvorfor dit og dat?

Fordi der er alt for få kvinder i samtlige kommunalbestyrelser og amtsråd landet over. Ikke fordi kvinder er hverken bedre, klogere eller mere idealistiske end mændene, men

fordi kvinderne i videst udstrækning mærker alle de mangler, det moderne samfund er belastet med

fordi kvinderne gennem deres organisationer har et nøje kendskab til de muligheder, som kunne bedre dette samfund.

Derfor er det vigtigt at få kvinder valgt ind."

Eva Rude, Amtsavisens kronik, 28. februar 1970

Siden danske kvinder fik kommunal stemmeret i 1908 har kvindeorganisationer og feminister agiteret for at nedbryde mandsdominansen i lokalpolitik. Den danske magtudredning viste, at samfundseliten i slutningen af 1990'erne havde en beskeden kvindeandel, men konkluderede samtidig, at det stod relativt bedre til i politikens verden end på markedet, bl.a. fordi udvælgelsesprocessen for politikerne sker med hele befolkningen som ledvogtere. Den fokuserede også på, at kvinderepræsentationen i lokalpolitik er noget lavere end i nationalpolitik (Christiansen, Møller & Togeby, 2002). Her næsten 10 år senere har niveauet for kvinderepræsentation i lokalpolitik ikke har ændret sig.

Fra 1927 til 1997 var der uafbrudt fremgang i kvinderepræsentationen fra det ene kommunalvalg til det næste. Den toppede i 1993 med 28 procent og faldt i 1997 med 1 procentpoint. Ved de sidste tre kommunalvalg har den holdt sig på de 27 procent, hvilket er det laveste niveau i Norden. Sverige og Norge nåede 30 procent kvinderepræsentation i 1985, men Norges faldt derefter, for igen at få dette niveau i 1995. Finland nåede det i 1992 og Island i 2002 (jf. Bergqvist et al., 1999: 290; Dahlerup, 2008). For danske amters vedkommende kom kvinderepræsentationen op på 30 pct. i 1993, men faldt derefter, og lå i 2001 på 27 procent.¹

En del af debatten har beskæftiget sig med *baggrunden* for den stærke mandsdominans, fx om det er valgsystemet, vælgernes stemmeafgivning, partierne opstillinger, kvindernes selv eller andre forhold, der spiller ind. Et andet tema, som jeg beskæftiger mig med i dette paper, er *konsekvenserne* af kvinders manglende tilstedeværelse i politik og hvilken betydning, det har som normativ begrundelse for kønsbalance. Her er spørgsmålet om betydningen for politikens et tilbagevendende tema. Ændrer politikken sig, når kvinder opnår politisk tilstedeværelse, eller får den politiske dagsorden en anden sammensætning? Er høj kvinderepræsentation udslagsgivende for kvindevenlige politikker

¹ Strukturreformen nedlagde amterne fra 2007 og lagde en del af deres opgaver over på kommunerne, hvis antal blev reduceret. De sammenlagte kommuner fik i 2006 et sammenlægningsudvalg, der består af den kommunalbestyrelse, der blev valgt ved kommunalvalget i november 2005.

og for, at grænsen mellem, hvad der defineres som privat og irrelevant for politiske beslutninger og offentligt, flytter sig? Det er ikke helt så enkelt at svare på. Der er metodiske problemer med at fastslå effekterne på de politiske beslutninger; fx er det ikke muligt at konkludere på, om og hvordan kvinder påvirker deres mandlige partikolleger. Der er heller ikke systematisk forskning om dette tema, og det, der er drejer sig stort set kun om nationalpolitik.

I kvindekampens historie har argumentet om, at en lav kvindeandel påvirker politikken optrådt sammen med andre normative begrundelser for kønsbalance. Den politologiske kønsforskning opregner hyppigt tre argumenter, som går under betegnelserne: retfærdighedsargumentet, ressourceargumentet og interesseargumentet. De knytter sig til forskellige problemopfattelser i forhold til den lave kvindeandel. Retfærdighedsargumentet tolker problemet som et ulige medborgerskab og et ufuldendt demokrati for kvinder, ressourceargumentet ser det som et samfundsmæssigt nytteproblem. Endelig lægger interesseargumentet op til, at mandsdominansen betyder, at politikken i mindre grad tilgodeser kvinders interesser.

I det følgende vil jeg med afsæt i feministisk politisk teori uddybe indholdet af disse tre normative begrundelser for kønsbalance og se på det politisk-økonomiske tankegods, de er forankret i. Dernæst vil jeg diskutere, hvilken betydning spørgsmålet om særlige kvindeinteresser har spillet for argumenterne, og hvad der er deres kønsteoretiske afsæt. Jeg vil i den forbindelse diskutere, i hvilken grad de bygger på en præmis om kønnenes enshed eller er forenelige med en opfattelse af diversitet. Endelig kontekstualiserer jeg den danske debat om køn og lokalpolitik i komparativ skandinavisk belysning. Artiklens fokus er lokalpolitik, men den teoretiske diskussion knytter sig både til nationalpolitik og lokalpolitik.²

Tre normative begrundelser for kønsbalance i politisk repræsentation

Den norske politolog Helga Hernes opridsede i begyndelsen af 1980'erne tre hovedargumenter for øget kvindelig repræsentation³ i samfundsvidenskabelig kønsforskning (Hernes, 1982, 91 f.; 1987, 22-24)⁴. De tre argumenter har alle den præmis, at køn er en politisk relevant kategori, og de har et fælles normativt ideal om kønsbalance. Jeg vil i det følgende se på, hvilket teoretisk tankegods, argumenterne er forankret i samt referere nyere debat og kritik af positionerne.

Ifølge det første argument, er det uretfærdigt, at en gruppe, der udgør halvdelen af befolkningen ikke har adgang til et lige medborgerskab og får lige del i elite- og magtpositioner. Argumentet hænger sammen med en problemforståelse om manglende

² I den empiriske del af artiklen ser jeg på normative begrundelser og diskursive strategier for kønsbalance i tre kommunalvalgskampagner i nyere tid. De er udvalgt ud fra den forventning, at der her var særlig fokus på kønsbalancen. Den første er 1970 ved det første kommunalvalg efter Kommunalreformen, hvor kommunernes antal blev reduceret fra 1300 til 277. Den anden er ved kommunalvalget i 1985, hvor den politiske mobilisering af kvinder toppede. Den tredje er kommunalvalget i 2005 efter vedtagelsen af Strukturreformen, der fra 2006 reducerede kommunernes antal fra 271 til 98.

³ Der er et stort overlap til argumenterne for og imod kønskvotering jf. Teigen, 2000 og Bacchi 2006. Dette er imidlertid ikke hovedfokus her, bl.a. fordi kønskvotering ikke spiller en central rolle i de danske lokaldebatter.

⁴ Anne Phillips (1998) nævner et fjerde argument, der drejer sig om betydningen af kvindelige politikere som rollemønstre for andre kvinder. Det finder hun imidlertid selv mindre interessant, fordi det ikke retter sig mod demokrati og repræsentation og mod politik per se. Jeg har også valgt at se bort fra det her.

retfærdighed og legitimitet i mandsdominerede politiske forsamlinger. Det trækker på liberalt-demokratisk tankegods med fokus på lige deltagelsesrettigheder.

Omdrejningspunktet for debatten er gruppebaserede rettigheder, hvilket skal ses i sammenhæng med, at interessen her samler sig om den politiske verden og repræsentative politiske systemer. Dette til forskel fra diskussioner af magt og deltagelse på markedet og i uddannelse, hvor den liberale position i langt højere grad fokuserer på individbaserede rettigheder (Teigen, 2000; Bacchi, 2006).

Det centrale er *hvem*, der repræsenterer. Hvad de repræsenterer og under hvilke omstændigheder, dvs. indholdet af beslutningerne samt kvaliteten er mindre væsentligt i denne argumentation.

Det andet argument, ressourceargumentet, bygger på en problemforståelse om, at det svækker den samfundsmæssige ressourceudnyttelse, hvis kvinders særlige ressourcer og erfaringer ikke inddrages i politik. Kvinder har andre tilgange end mænd og kan bidrage med problemløsninger, som samfundet har brug for. Argumentet er forankret i en økonomisk tankegang og i en human-capital approach, som baserer sig på en utilitaristisk tankegang om samfundsmæssig nytte (Teigen, 2000).

Det tredje argument, interesseargumentet knytter den manglende kønsbalance til den problemforståelse, at mandsdominansen indebærer, at politiske beslutninger i mindre grad tilgodeser kvinders interesser. Det hviler på en præmis om, at der er interessekonflikter eller i hvert fald potentielle konflikter mellem kvinder og mænd, som indebærer, at kvinder skal repræsentere kvinder i de politiske forsamlinger.

Sondringen mellem de tre argumenter er analytisk, og indholdsmæssigt kan de overlappe hinanden. Der er imidlertid også tydelige forskelle mellem argumenterne. Det første beskæftiger sig først og fremmest med antallet eller andelen af kvinder i politik, dvs. *numerisk repræsentation*, og det kan i princippet isoleres helt fra overvejelser angående politikken indhold. Det andet og især det tredje argument knytter sig til *substantiel repræsentation* og indebærer et synspunkt om, at repræsentation af kvinder har konsekvenser for politikken indhold.

Der er en klar tendens til politisk ideologiske forskelle i brugen af argumenterne. Mens højreorienterede partier primært trækker på det andet argument, fremføres det første i højere grad af socialistiske parter. Det tredje argument har frem for alt været fremført af feminister og kvindeorganisationer.

Den numeriske og den substantielle repræsentation knyttes sammen i tesen om, at størrelse og kritisk masse har betydning for indholdet af politiske beslutninger. Den har i højere grad haft karakter af en tese end en normativ begrundelse, i hvert fald i forskningen. Tesen om kritisk masse stammer fra atomfysikken, men konklusionen om sammenhæng mellem en minoritets størrelse og dens placering blev udviklet af Rosabeth Moss med udgangspunkt i et studie af stor amerikansk virksomhed (1977). Ifølge Kanter har et lille mindretal ofte stor synlighed og bliver genstand for stereotypifisering, ligesom den risikerer at få en gidselfunktion som inkarnationen af mindretallet. Kanters tese var, at dette ændrer sig når mindretallet vokser, fordi det bliver lettere at differentiere gruppens individer.

Den danske politolog Drude Dahlerup tilpassede teorien til politik i slutningen af 1980'erne med afsæt i skandinaviske erfaringer med øget kvinderepræsentation (1988). Hun var mere eksplicit i forhold til køn end Kanter og argumenterede for, at undertrykkelsen af kvinder i politik spiller sammen med patriarkalsk dominans i samfundet i øvrigt. Ifølge Dahlerup var der ikke tale om en automatisk sammenhæng mellem størrelse og placering. Hun opstillede den hypotese, at en kritisk masse potentielt kan føre til kritiske *handlinger*, som kan ændre den måde kvinder behandles i politik, indholdet af politikken, den politiske diskurs mv.

En kritisk diskussion af tesen om den kritiske masse i tidsskriftet *Politics & Gender* fra 2006 gjorde endeligt op med ideen om, at der er nøje og kausal sammenhæng mellem størrelse og indflydelse på politik. Opsummeringer af forskellige forskningsresultater om sammenhængen mellem antallet af kvinder i politik og politikken indhold har heller ikke dokumenteret et entydigt billede af sammenhængen (*Politics & Gender*, 2006⁵).

Sandra Grey opstiller den hypotese, at 15 procent kvinder ændrer den politiske dagsorden, men at det kræver 40 procent at få kvindevenlig politik (2006). Hendes analyse af effekterne af en større stigning i kvinderepræsentationen i New Zealand, hvor kvinder efter 1996 har udgjort ca. 30 procent af den nationale forsamling, giver ikke noget klart svar på effekterne for politikken. Hun peger på, at man også må fokusere på faktorer som de indvalgte kvinders position, hvor længe de har været valgt, deres egen og deres partis ideologi og reaktionerne på kvindelige politikere. Hendes analyse påviser imidlertid to ændringer efter at antallet af kvindelige politikere steg. Den ene var, at de kvindelige politikere holdt op med at bruge essentialistiske argumenter om effekten af kvinder i politik strategisk, den anden var, at der opstod åbenlys modstand mod feministiske forslag.

Sarah Childs og Mona Lena Crook argumenterer for, at tesen om en kritisk masse som sådan må opgives. De mener, at den kan nuanceres ved, at der fokuseres på, *hvordan* det giver en forskel for politikken, frem for hvornår (2006). Det skal ske gennem mere præcise beslutningsprocesanalyser og ved at se på kritiske handlinger og kritiske aktører, også på mikroniveau.

Dahlerup konkluderer, at fortællingen om kritisk masse har været en indflydelsesrig diskurs for kvindelige politikere og for de, der støtter øget kvinderepræsentation (2006).

Kvindeinteresser, idepolitik og tilstedeværelsespolitik

Et kontroversielt spørgsmål i debatten om øget kønsbalance er, i hvilken udstrækning man kan fastlægge særlige kvindeinteresser, som er forskellige fra mandeinteresser, og om kvindeinteresser i forlængelse af den klassiske marxistiske definition kan afgrænses objektivt til forskel fra en subjektiv opfattelse. Umiddelbart er det mest nærliggende at forbinde en position om, at der kan fastlægges objektive kvindeinteresser med det tredje argument, som netop også er opkaldt efter den. Imidlertid knytter flere feministiske teoretikere også kvindeinteresser sammen med det første argument.

⁵ Wängneruds gennemgang af empiriske resultater om effekter for politikken indhold af stigende kvinderepræsentation viser heller ikke noget entydigt billede (2008).

Blandt politologiske kønsforskere opstod der i 1980'erne en amerikansk debat af, om kvinder har særlige interesser, der kan fastlægges objektivt og til forskel fra mænds interesser. Udgangspunktet var spørgsmålet om politisk repræsentation; hvad der skal repræsenteres og under hvilke omstændigheder, og herunder om kvinder udgør en gruppe, der har politisk relevante karakteristika til fælles. Virginia Sapiro argumenterede for, at der eksisterer særlige kvindespørgsmål som knytter sig til den private sfære (1981). Disse spørgsmål optager kvinder mere end andre spørgsmål, og det optager dem mere end mænd. Det udløste en reaktion fra Irene Diamond og Nancy Hartsock, som mente, at det var muligt langt mere klart at fastlægge kvindeinteresser i forhold til mandeinteresser (1981).

Den amerikanske debat fik en skandinavisk pendant, da den svensk-islandske Anna Jónasdóttir argumenterede for en skelnen mellem et formmoment, der handler om interessen i at være "til stede" (inter esse), og et indholdsmoment, der handler om substantielle interesser (1985). Hun mente, at formmomentet og kvinders krav på at være til stede var det helt afgørende, mens ikke at det var muligt at fastlægge substantielle kvindeinteresser. Norske Beatrice Halsaa pegede imidlertid på, at kravet om politisk tilstedeværelse ikke er specifikt for kvinder, og hun var kritisk over for at adskille deltagelse fra indhold, fordi substantielle interesser dermed glider baggrunden (1987). Hun konkluderede, at der knytter sig objektive kvindeinteresser til det, hun betegnede som principielt kvindearbejde, som fx graviditet, fødsel og amning til forskel fra det faktiske kvindearbejde, som også kan omfatte mænd. Dermed lagde hun sig i forlængelse af en lang række feministiske forskere, der har knyttet kvinders interesser til det reproduktive område, herunder Helga Hernes, der bestemte dem i forhold til organiseringen af dagliglivet og kontrollen med kvinders seksualitet (1987: 71).

Et centralt argument mod en sådan afgrænsning er imidlertid, at især de første spørgsmål har været genstand for stor uenighed mellem kvinder og i organisationer, der har været etableret med henblik på at varetage kvinders interesser. Fx har det vist sig, at spørgsmål som seksualitet og prævention, abort, børn uden for ægteskab og kvinders placering mellem ude- og hjemmearbejde har givet anledning til de største konflikter i gennem den ældste danske kvindeorganisation, Dansk Kvindesamfunds, historie (Borchorst, 1989).

Gruppeinteresser er blevet genstand for fornyet interesse i feministisk politisk teori med afsæt i den britiske politolog Anne Phillips arbejde. Hun advokerer for kravet om tilstedeværelse eller 'politics of presence', som normativ begrundelse for krav om kønsbalance og for kønskvoter i politik (1995). Udgangspunktet er kvinders (og andre underrepræsenterede grupper) ret til at være til stede og have indflydelse på beslutninger, der påvirker dem. Tilstedeværelsespolitik ser hun som et supplement til det dominerende fokus i politisk teori i mange år, idépolitik eller 'politics of ideas'. Her er fokus på *hvad* og hvilke ideer, der skal være styrende for politik repræsentation, og politikerne skal først og fremmest være loyale over for at følge en bestemt politik. Dermed er interessen for *hvem*, der repræsenteres, blevet nedtonet, og samtidig har opfattelsen været, at mænd uden problemer kan repræsentere kvinder, sorte hvide osv. Kravene om tilstedeværelse er opstået i forlængelse af nye sociale bevægelser krav om lige medborgerskab, politisk inklusion og fair repræsentation. Kravene er opstået på grund af en større selvbevidsthed i forhold til køn, ikke fordi forskellene mellem mænd og kvinder vokser; tværtimod er kvinders livsvilkår blevet mere lig mænds (Phillips, 1995, 11f.).

Med dette udgangspunkt fastholder Phillips også begrebet kvindeinteresser. Hun finder ikke at det faktum, at ikke alle kvinder er enige anfægter eksistensen af kønsspecifikke interesser, som hun knytter til moderskab, seksuel chikane og vold (1995: 67f.; 1998, 233 ff.). Nogle feministiske forskere har foreslået, at behov skulle erstatte interessebegrebet, men også behov er genstand for konfliktende fortolkninger. Et mere bredt og åbent begreb er *perspektiver*, som både Phillips og Irish Young ser som et muligt afsæt for at kræve repræsentation af kvinder (Phillips, 1995; Young, 2000). Alt i alt konkluderer mange forsker, at kvinder har fælles udgangspunkter, der kan danne afsæt for en problematisering af, at mænd dominerer politiske forsamlinger. Synspunktet er også foreneligt med et synspunkt om, at politikens indhold vil ændre sig med øget kvinderepræsentation; ikke så meget i retning af bestemte synspunkter, men mere i form af en ændret dagsorden, der inkluderer problemstillinger, der er mere relevante for kvinder end for mænd.

Kønsteoretisk afsæt

Spørgsmålet er, hvilke kønskonstruktioner og kønsteoretiske positioner, de normative begrundelser er forankret i. Ses kønnene som komplementære eller i konflikt, og tænkes kønnene som homogene størrelser eller fokuseres der på diversitet i forhold til mænd og til kvinder.

Som udgangspunkt bygger retfærdighedsargumentet ikke på eksplicite antagelser om køn, mens ressourceargumentet har afsæt i en komplementær tankegang om mænds og kvinders ressourcer. Kvinders og mænds erfaringer er forskellige, og der er brug for begge i politik. Interesseargumentet forbindes med en præmis om konflikter mellem kønnene, og denne position kritiseres for at overbetone og essentialisere forskelle mellem kvinder og mellem mænd. Bl.a. poststrukturalismens stigende indflydelse i kønsforskningen samt et stigende fokus på forskelle mellem kvinder har ført til kritik af denne position.

Irish Young fremhæver med et deliberativt afsæt, at underrepræsenterede grupper udgør en ressource for samfundet (2000). Synspunktet ligger i forlængelse af ressourceargumentet, men afkoblet den utilitaristiske tankegang. Det handler snarere om, at hun ser uenighed som en styrke for demokratisk samtale.

Ifølge Phillips er et relevante modargument mod tilstedeværelsespolitik, at det overbetoner forskelle og risikerer at føre til balkanisering af politik samt at dette underminerer muligheden for at etablere alliancer på tværs af køn, etnicitet osv. (1995, 22f.). Hun mener dog ikke, at der er stor fare for en sådan balkanisering i forhold til køn, fordi de fleste kvinder lever sammen med mænd og har med mænd at gøre i det daglige, og få separatistiske (1995, 56).

Den yderste konsekvens af synspunkter om, at forskelle skal afspejles i politiske forsamlinger er den position, der kaldes *deskriptiv repræsentation*, hvor ikke blot køn, men også differentieringer i forhold til alder, etnisk baggrund og klasse er væsentligt. Man kan så også spørge, om handicap, seksuel orientering eller for den sags skyld hårfarve skal repræsenteres. (Phillips, 1998). Phillips er kritisk over for deskriptiv repræsentation og fokuserer frem for alt på klasse, køn og etnicitet. Hun argumenterer for, at klasse er forskelligt fra køn og etnicitet på den måde, at personer i princippet kan skifte klasse ved

at indgå i den politiske elite, mens etnisk baggrund og køn er noget, alle har. Dertil kommer, at kravet om repræsentation af klasse, som historisk var udgangspunkt for etableringen af partier, til en vis grad har udlevet sig selv. Etnicitet er ikke på samme måde som køn noget alle har, fordi etniske grupper er mere flydende. Imidlertid er spørgsmålet om etniske minoriteters voice blevet accentueret, og Phillips har i sit seneste arbejde argumenteret for krav om tilstedeværelse med afsæt i køn og etnicitet (Phillips, 2007). Samtidig finder hun, at accept af forskellighed kan og skal gøres til en integreret del af kravet om kønsbalance, fx i forhold til etnisk baggrund. Dermed bliver begrundelsen, at kvinder i deres mangfoldighed har krav på deltagelse, hvilket også var integreret i teorien om kvinder som kritisk masse.

Carol Bacchi fremhæver, at kontekst kan have stor betydning for, hvilken rolle forskellige differentieringer spiller, og kvindeorganisationer fastlægger diskursive strategier, som tager højde for de diskursive rammebetingelser (2006). Helt andre kriterier som fx geografisk placering kan komme til at spille en nøglerolle, fx ved valgkampagner efter kommunesammenlægninger, hvor der kan opstå en diskursiv konkurrence i forhold til vælgerne, om de væsentligste udvælgelseskriterier.

Den danske situation i skandinavisk kontekst

Den danske kontekst og dens betydning for diskursive strategier kan tydeliggøres ved at perspektivere den i forhold til Sverige og Norge. Sammenligninger af diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien i 1990'erne har afdækket klare forskelle mellem de tre lande i 1990'erne og nullet (Borchorst, Christensen & Siim, 2003; Dahlerup, 2007). I denne periode har køn haft relativt begrænset politisk betydning i Danmark i forhold til Norge og især i sammenligning med Sverige.

I Sverige katalyserede nedgangen i kvinderepræsentationen ved Riksdagsvalget i 1991 fra 38 til 33 procent omfattende diskussioner samt en ny mobilisering af kvinder. Trussel om at etablere et særligt kvindeparti og oprettelsen af kvindenetværket, Stödstrumperna udløste konkurrence blandt de politiske partier om at profilere sig på ligestilling, og stort set alle partier begyndte at kalde sig feministiske. Også den svenske magtudrednings analyse af kønsmagtsystemet fra 1990 ved historikeren Yvonne Hirdman (1990) bidrog til at rykke spørgsmålet om strukturel kønsdiskrimination op på den politiske dagsorden. Dette udløste politiske initiativer for ligestilling, også i de borgerlige regeringer i 1990'erne.

Den norske politiske debat var i slutningen af 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne præget af en stærk forskelsdiskurs i kølvandet på integrationen af kvinder i norsk toppolitik, som til forskel fra Sverige og Danmark fandt sted, før kvinder for alvor blev integreret på arbejdsmarkedet. Hege Skjeies studie af kvinder i norsk elitepolitik viste, at det var et stærkt fremherskende synspunkt blandt norske politikere, at kvinder gjorde en forskel i forhold til sammensætningen af den politiske dagsorden (1992). Spørgsmålet er om denne konklusion stadig holder i dag.

Den lave danske repræsentation kan ses i sammenhæng med køns begrænsede politiske betydning og svag problemforståelse i forhold til politikens mandsdominans. I forhold til den svenske situation, er især forskellen mellem de borgerlige partier markant, det danske borgerlige partier i langt mindre grad end svenske tillægger køn politisk betydning (Dahlerup, 2007). Der er også tydelig forskel på kvindelige borgerlige politikere i de to

lande, idet de danske i langt mindre grad er aktive i forhold til at profilere kvindespørgsmål (Feifer, 2005). Sammenhængen mellem diskurs og praksis illustreres også af den beskedne brug af kønskvotering i dansk politik.

Lena Wängnerud har i forbindelse med et komparativt nordisk forskningsprojekt med data fra midten af 1990'erne sammenlignet den betydning politikere i nationale parlamentariske forsamlinger tillægger kvinders repræsentation (2000). Den viste, at de danske politikere lå lavere end politikere i de øvrige fire lande i forhold til at vurdere kønsbalance som et vigtigt issue. Dertil kom, at relativt få danske politikere vurderede, at den stigende kvinderepræsentation gennem de forrige 20 år havde ændret partiernes politik, og endelig havde de relativt få kontakter med kvindeorganisationer.

Der hersker dermed en stærk norm om kønsneutralitet i dansk politik. Det er imidlertid ikke ensbetydende med, at der ikke er kønsforskelle. Kvinder stemmer fortsat til venstre for mænd, om end denne tendens er mindre udpræget end tidligere. I de politiske holdninger har der i mange år været markante kønsforskelle. Kvindelige vælgere bakker langt mere end de mandlige op om velfærdspolitikken. De foretrækker forbedringer af offentlige service frem for skattelettelser (Goul Andersen, 2001). Tendens findes også, om end i mindre udpræget grad i lokalpolitik (Buch, 2007).

En del af forklaringen på den begrænsede betydning af køn i den politiske debat i Danmark i dag kan søges i den kønspolitiske model og den svage institutionalisering af køn og ligestilling. Det nordiske studie af køn og politik fra slutningen af 1990'erne, konkluderede, at den danske kønspolitiske model er den mest bottum up orienterede i Norden. Kvindemobiliseringen har især taget form af ekstra parlamentarisk mobilisering og pres, mens den gik uden om de politiske partier, som heller ikke har kvindeforbund (Borchorst, Christensen & Raaum, 1999). Dette medvirker til, at eventuelle kønskonflikter usynliggøres og antagelig også minimeres. Dertil kommer, så at den bottum up orienterede model fik en svag bottum i 1990'erne, da den omfattende politiske mobilisering af kvinderne klingede af.

Spørgsmål om timing og sekvens spiller også ind, idet køn og ligestilling ikke fik en stærk institutionalisering. I 1960'erne og de tidlige 1970'ere var der bred opbakning til, at Danmark på linje med Norge og Sverige fik et ligestillingsapparat, men det blev først udmøntet i forslag i 1974. På dette tidspunkt havde de økonomiske og politiske rammebetingelser imidlertid ændret sig radikalt (Borchorst, 2007). Dertil kommer, at det danske ene-medlemsskab (i nordisk sammenhæng) af EU fra 1972-1995 bidrog til dansk selvforståelse som ligestillingsavantgarde. Danske regeringer har heller ikke siden forsøgt at sætte en offensiv politisk dagsorden i EU, således som Sverige har gjort det efter sit medlemskab i 1995, og i dag ligger Danmark langt fra i spidsen med hensyn til ligestilling i EU medlemskredsen. Det gælder især i forhold til køn og ledelse (European Commission, 2008).

Den relativt svage danske ligestillingspolitik afspejler sig også i underimplementeringen af 1990'ernes og nullernes dominerende ligestillingsstrategi, mainstreaming, der blev inkorporeret i dansk ligestillingslovgivning i 2000 med en formulering om, at ligestilling skal indarbejdes i al planlægning og forvaltning. Ikke desto mindre skete det ikke ved gennemførelsen af Strukturreformen, den største administrative reform i Danmark de

sidste 100 år (Borchorst & Christensen, 2005). Køn og ligestilling var ikke nævnt i Strukturkommissionens kommissorium, og betænkningen var også så godt som drænet for overvejelser vedrørende køn og ligestilling.

Litteratur

- Andersen, Johannes & Jørgen Goul Andersen (2003). "Køn, alder og uddannelse: De unge mænds sejr", i Jørgen Goul Andersen & Ole Borre (red.), *Politisk forandring. Værdipolitik og nye skillelinier ved folketingsvalget 2001*, Århus: Systime, pp.189-206.
- Bacchi, Carol (2006). "Arguing for and against quotas", in Drude Dahlerup (ed.), *Women, Quotas and Politics*, Oxon: Routledge, pp.32-51.
- Bach, Tina Kjær (2005). *Kvinder i kommunalpolitik*. København: Ligestillingsafdelingen.
- Bergqvist Christina et al. (red.)(1999). *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*, Oslo: Universitetsforlaget, Nordisk Ministerråd.
- Borchorst, Anette (1989). "Kvindeinteresser og konflikter", *Nyt forum for kvindeforskning*, 9. årg., nr. 3, pp. 21-33.
- Borchorst, Anette (2007). "Dansk ligestillingspolitik – visioner og paradokser", *Politik* årg. 10, nr. 2, pp. 68-76.
- Borchorst, Anette & Ann-Dorte Christensen (2005). *Når der går symbolpolitik i ligestilling*, Høring på Christiansborg 1. juni, <http://www.kritiskdebat.dk/artikel.php?id=380>
- Borchorst, Anette, Ann-Dorte Christensen & Nina C. Raalum (1999). "Ligestillede demokratier? Opsamling og perspektivering", i Christina Bergqvist et al. (red.), *Likestilte demokratier? Kjønn og politikk i Norden*, Oslo: Universitetsforlaget, Nordisk Ministerråd, Oslo: Universitetsforlaget, pp. 253-265.
- Borchorst, Anette, Ann-Dorte Christensen & Birte Siim (2002). "Diskurser om køn, magt og politik i Skandinavien", i Anette Borchorst (red.). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag, pp. 246-266.
- Borchorst, Anette & Birte Siim (2008). "Woman-friendly Policies and State Feminism: Theorizing Scandinavian Gender Equality", *Feminist Theory*, 9, 2, pp. 318-335.
- Buch, Roger (2007). "Vælgeradfærd ved kommunalvalgene", i Roger Buch & Jørgen Elklit (red.), *Nye kommunalvalg? Kontinuitet og forandring ved valget i 2005*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 99-115.
- Childs, Sarah & Mona Lena Krook (2006). "Should Feminists Give up on Critical Mass? A Contingent Yes", *Politics & Gender*, 2, pp. 522-530.
- Christensen, Hilda Rømer (1999). "Med Kvinderne til velfærdsstaten – Kvindeorganisering i Danmark 1920-1940", *Kvinder, køn & forskning*, 8, 4, pp. 6-20.
- Christiansen, Niels Finn (1999). "Har velfærdsstaten (haft) ét køn?", *Kvinder, køn & forskning*, 8, 4, pp. 27-34.
- Christiansen, Peter Munk, Birgit Møller & Lise Togeby (2002). "Køn og eliter", i Anette Borchorst (red.). *Kønsmagt under forandring*, København: Hans Reitzels Forlag, pp. 72-91.
- Dahlerup, Drude (1988). "From a Small to a Large Minority: Women in Scandinavian Politics", *Scandinavian Political Studies*, 11, 4, pp. 275-298.
- Dahlerup, Drude (2003). "Kommunal ligestillingspolitik som bagtrop?", i Anette Borchorst & Drude Dahlerup (2003). *Ligestillingspolitik som Diskurs og Praksis*, København: Samfundslitteratur, 79-100.

- Dahlerup, Drude (2006). "The Story of the Theory of Critical Mass", *Politics & Gender*, 2, pp. 511-522.
- Dahlerup, Drude (2007). "Ligestillingsforståelser i svenske og danske partier – Er borgerlig ligestillingspolitik under afvikling?", *Politik* 10, 2, pp. 6-16.
- Dahlerup, Drude (2008). "Glasloft-landet. Udvikling i kvinderepræsentation i Danmark i et nordisk og globalt perspektiv", København: KVINFO's antologi.
- Diamond, Irene & Nancy Hartsock (1981). Beyond Interests in Politics: A Comment on Virginia Sapiro's 'When Are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women', *The American Political Science Review*, 75, 3, pp. 717-721.
- European Commission (2008), Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and social committee, and the committee of the regions. Equality between women and men 2008, Bruxelles: Com (2008) final
http://ec.europa.eu/employment_social/gender_equality/docs/com_2008_0010_en.pdf
- Feifer, Mette (2005). *Gør kvinderepræsentation en forskel i Folketinget?*, Speciale ved Institut for Statskundskab, Århus Universitet.
- Grey, Sandra (2006). "Numbers and Beyond: The Relevance of Critical Mass in Gender Research", *Politics & Gender*, 2, pp. 492-502.
- Hernes, Helga (1982). *Staten – kvinner ingen adgang?*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, Helga Maria (1987). *Welfare State and Women Power. Essays in State Feminism*, Oslo: Norwegian University Press.
- Holm, Gretelise (1982). *Et hjerteanliggende. Kvinder, Samfund, Lokalpolitik*, Viborg: Kommunetryk.
- Halsaa, Beatrice (1987). "Har kvinnor gemensamme intressen?", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 4, 2, pp. 42-57.
- Hirdman, Yvonne. 1990. 'Genussystemet', in *Demokrati och Makt i Sverige*. Maktutredningens huvudrapport, SOU 1990:44, pp. 73-114.
- Jónasdóttir, Anna (1985). "Kvinnors intressen och andra värden", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, 6, 2, pp. 17-34.
- Kolstrup, Søren (1996). *Velfærdsstatens rødder. Fra kommunesocialisme til folkepension*, Viborg: Selskabet til forskning i arbejderbevægelsens historie,
- Kolstrup, Søren (1999). "Kønsblind eller nøgtern – mest det sidste! Om kvindeorganisationers betydning for den danske velfærdsstats opbygning", *Kvinder, køn & forskning*, 8, 4, pp. 21-26.
- Kjær, Ulrik (2007). "Kommunalpolitikerne", i Roger Buch & Jørgen Elklit (red.), *Nye kommunalvalg? Kontinuitet og forandring ved valget i 2005*, Odense: Syddansk Universitetsforlag, pp. 133-158.
- Phillips, Anne (1995). *The Politics of Presence*, Oxford: Clarendon Press.
- Phillips, Anne (1998). "Democracy and Representation: Or, Why should it Matter Who our representatives Are?", in Anne Phillips (ed.), *Feminism & Politics*, Oxford: Oxford University Press, pp. 224-240.
- Phillips, Anne (2007). *Multiculturalism without Culture*, Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Politics & Gender* (2006). "Do Women Represent Women? Rethinking the "Critical Mass" Debate", pp. 491-530.

- Sapiro, Virginia (1981). "When are Interests Interesting? The Problem of Political Representation of Women", *The American Political Science Review*, 75, 3, pp. 701-716.
- Sinkkonen, Sirkka et al. (1985). "Kvinnorna i kommunalpolitiken", *Det uferdige demokratiet, Kvinner I nordisk politik*, Nordisk Ministerråd, Oslo: NORD, pp. 118-154.
- Skjeie, Hege (1992). *Den politiske betydningen av kjønn. En studie av norsk topp-politik*. Oslo: Institutt for Samfunnsforskning.
- Teigen, Mari (2000). "The affirmative action controversy", *NORA*, 8,2, pp. 63-77.
- Young, Iris (2000). *Inclusion and Democracy*, Oxford: Oxford University Press.
- Wängnerud, Lena (2000). "Representing women", in Peter Esaiasson & Knut Heidar (eds.), *Beyond Westminster and Congress. The Nordic Experience*, Ohio State University Press, pp. 132-154.
- Wängnerud, Lena (2008). *Politics of Presence or Feminist Awareness? Two Perspectives on Gender Dynamics in Parliament*, Paper til Bortom Röstretten. Nordisk workshop om kön, politik och medborgerskap, Södertörn Högskola, 12th juni.